

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра філософії та соціально-політичних наук

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**
навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ»

рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
спеціальність	052 Політологія
назва освітньої програми	Політологія
статус	обов'язкова

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів навчальної дисципліни «Історія політичної думки України» для підготовки фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, спеціальність 052 Політологія, освітня програма «Політологія».

Розробник:

_____ Н. Л. Стешенко, канд. істор. наук, доцент

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та соціально-політичних наук, протокол № 1 від 27.08.2019

В. о. завідувача кафедри:

_____ О. П. Кваша, канд. політ. наук

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи

Серед усіх видів навчальної роботи важливе місце належить самостійній підготовці студентів. Вона включає в себе пошуки і підбір літератури, працю над обраною літературою (книгою), написання рефератів, доповідей, повідомлень, наукових статей тощо. Метою цих рекомендацій є вироблення в студентів навичок самостійної роботи, розвиток інформаційної культури, формування навичок підготовки публікації наукових доробків.

Підбір літератури і робота над книгою

При самостійній роботі студентів з підготовки їх до практичних занять доводиться використовувати велику кількість літератури – як тієї, що є в списках до кожної теми, так і тієї, яку радить лектор безпосередньо під час лекції чи консультації. Тому під час вивчення дисципліни у студентів повинен випрацьовуватися раціонально-критичний підхід до книг, статей та інших інформаційних повідомлень. Слід враховувати те, що з часом ряд інформаційних і теоретичних матеріалів стають застарілими. З іншого боку, кожне поточне питання має свою історію, яку теж корисно знати. Слова, сказані десять, сто чи дві тисячі років тому, ще можуть мати важливе значення.

Щоб глибоко зрозуміти зміст книги, потрібно вміти раціонально її читати. Попередньо переглянувши книгу, можна вирішити, чи варто її читати (попередній перегляд включає ознайомлення з титульною сторінкою книги, анотацією, передмовою, змістом). Прекрасною професійною якістю є вміння читати зміст. Рада тут проста: зміст продумується як завдання по відтворенню тексту, при цьому свої думки необхідно фіксувати на папері. Розвивається концептуальне мислення, вміння мислити образно і вільно.

При ознайомленні зі змістом необхідно виділити глави, розділи, параграфи, що являють для вас інтерес, швидко їх переглянути, знайти місця, що відносяться до теми (абзаци, сторінки, параграфи) і ознайомитися з ними загально.

Наступний етап роботи з книгою – прочитати виділені місця в швидкому темпі. Мета швидкого читання – визначити, що є цінного в кожній частині, до якого питання чи доповіді реферату має відношення та чи інша інформація і що з нею робити, як застосувати, чим доповнити.

Сформулюємо такі рекомендації з методики швидкого читання:

- ясно усвідомити і чітко зафіксувати мету читання: по якого саме питання потрібна інформація, для чого вона потрібна, її характер і т. д.;

- оперативно змінювати швидкість читання, сповільнюючи його на інформації, що прямо стосується мети, і збільшувати на читанні інших частин. Описовий текст читається швидше, ніж текст складних умовиводів, доказів;

- зосереджено без відволікань працювати, над текстом. Це забезпечить глибоке розуміння тексту;

- уміти визначати структуру тексту – співвідпорядкованість його частин (глав, параграфів, рубрик), взаємозв'язок тексту з малюнками, картами, схемами, таблицями, графіками, діаграмами, виносками, примітками і додатками;

- розуміти зміст прочитаного при швидкому ознайомленні з текстом (виробити здатність при прочитанні цілого речення відразу розуміти його зміст і значення).

Швидкість правильного читання повинна бути в 3–4 рази вищою від швидкості мови.

Дуже корисними можуть бути допоміжні матеріали до видань і тому необхідно знати, з яких основних елементів складається апарат книги, які його функції.

До характерних елементів книги відносяться інформація про автора і назва книги, її типі чи жанрі інформація про відповідальних за випуск книги (редакторів, організації, що брали участь у підготовці видання, і т. д.), вихідна дані, анотація. Ця інформація, розташована, звичайно, на титульній сторінці, її звороті, на останній сторінці книги, допомагає скласти попередню думку про книгу. Глибше зрозуміти зміст книги можна, прочитавши вступну статтю, передмову, післямову, коментарі, списки літератури.

Передмова ознайомлює з подіями епохи, іншими працями автора, а також містить довідково-інформаційний матеріал. Якщо книга наповнена коментарями й примітками, то не слід нехтувати і цими елементами апарата.

Багато наукових книг і статті мають списки літератури, що підвищують інформаційну цінність видання і дають читачам можливість підібрати додаткову літературу з певної тематики.

Якщо видання включає велику кількість матеріалів, орієнтуватися в них допомагають спеціальні покажчики.

Науково-довідковий апарат, при вмілому його використанні, сприяє глибшому засвоєнню змісту книги.

Окремий етап вивчення книги – ведення запису прочитаного. Існує кілька форм ведення записів – план (простий і розгорнутий), виписки, тези, анотація, резюме, конспект.

План, як найбільш коротка форма запису прочитаного, являє собою перелік питань, розглянутих у книзі чи статті. Планом, особливо розгорнутим, зручно користуватися під час підготовки тексту власного виступу, статті на яку-небудь тему. Кожен пункт плану розкриває одну зі сторін обраної теми, а всі його пункти охоплюють її в цілому.

Складнішою зробленою формою записів є тези – стислий виклад основних положень тексту у формі твердження чи заперечення. Тези складаються після попереднього ознайомлення з текстом, при повторному його прочитанні. Вони слугують для збереження інформації в пам'яті і є основою для дискусії.

Анотація – короткий виклад змісту – дає загальне уявлення про книгу, брошуру, статтю. Резюме коротко характеризує висновки, головні підсумки.

Найпоширенішою формою записів є конспект. Бажано розпочинати конспектувати після того, як весь матеріал прочитано і складено його план. Основну тканину конспекту становлять тези, доповнені міркуваннями й доказами. Конспект може бути текстуальним, вільним чи тематичним. Текстуальний конспект створюється з уривків оригіналу – цитат, зі збереженням логіки й структури тексту. Вільний конспект – це виклад матеріалу в зручному для читача порядку (наприклад, думки, розкидані по всій книзі, зводяться воедино). У тематичному конспекті за основу береться тема чи проблема, він може бути складений по декількох джерелах.

Економію часу при конспектуванні дає використання різного роду скорочень, аббревіатур і т. п.

Акуратне, розбірливе написання конспекту повинне сполучатися зі швидкістю: 120 знаків за хвилину – мінімальна швидкість, 150 знаків – максимальна швидкість

Для запису даних, які підлягають використанню, багато дослідників рекомендують систему карток. Перевага карток у тому, що кожна довідка реєструється окремо і легко може бути знайдена, їх легко розкласти на столі, згрупувати і перегрупувати. Занісши довідковий матеріал до картки внизу наводиться назва джерела, вгорі – заголовок, що містить вказівку, де саме матеріал може придатися. Доцільно користуватися картками однакового розміру і писати тільки на одній її стороні. На кожній картці робиться тільки один запис. Якщо це питання, та її беруть у лапки. Доцільно зберігати картки в конвертах, різних папках із написами для подальшої роботи, а ще краще – в спеціальному ящику.

Підготовка рефератів

Реферат (від лат. *referee* – доповідати, повідомляти) – короткий виклад змісту одного або кількох документів, наприклад наукових статей з певної теми. Реферат є одним із перших видів науково-навчальних робіт, які виконують студенти у вузі.

Обсяг реферату визначається специфікою теми і змістом документів, кількістю інформації, її науковою цінністю або практичним значенням. Обсяг реферату коливається від 500–2500 до 20–24 тис. знаків.

Існує багато видів рефератів. Науковці найчастіше мають справу з інформативними й розширеними, або зведеними, рефератами.

Інформативний реферат найповніше розкриває зміст документа, містить основні фактичні та теоретичні відомості. У такому рефераті має бути зазначено предмет дослідження й мету роботи; наведено основні результати; викладено дані про метод і умови дослідження; відбито пропозиції автора щодо застосування результатів тощо.

Розширений, або зведений (багатоджерельний, оглядовий) реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих, наприклад архівних, документів з певної теми, які викладено у вигляді зв'язаного тексту.

Приблизна структура реферату може бути такою:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Історія й теорія питання.

РОЗДІЛ 2. Розв'язання проблеми в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

Реферат потрібно починати з викладу суті проблеми. Слід уникати зайвих фраз.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість щодо соціальних потреб суспільства та розвитку конкретної галузі філософії, політології, релігієзнавства.

У розділі 1 наводяться основні теоретичні, експериментальні дослідження з теми, згадуються вчені минулого, які вивчали дану проблему, їхні ідеї. Визначаються сутність (головний зміст) проблеми, основні чинники (фактори, умови), що зумовлюють розвиток явища або процесу, який вивчається.

Наводиться перелік основних змістових аспектів проблеми, які розглядалися вченими. Визначаються недостатньо досліджені питання, вказується на слабку розробленість окремих проблем.

У розділі 2 подається поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми. Особлива увага приділяється виявленню нових ідей і гіпотез, нових методик, оригінальних підходів до вивчення проблеми. Важливо висловити власну думку щодо перспектив розвитку проблеми.

У висновках подаються узагальнені умовиводи, ідеї, думки, оцінки, пропозиції науковця.

До списку літератури включають публікації переважно останніх 5–10 років. Особливу працю становлять роботи останнього часу.

У додатках наводяться таблиці, схеми, які суттєво полегшують розуміння праці.

Вибір теми реферату слід узгоджувати з кафедрою та науковим керівником. Тема має допомогти дипломникові та аспіранту визначити методологію свого дослідження.

Обсяг розширеного реферату повинен мати 20-24 сторінки.

Виклад матеріалу в рефераті повинен бути стислим. Слід використовувати синтаксичні конструкції, властиві мові наукових документів, уникати складних граматичних зворотів.

У рефераті потрібно використовувати стандартизовану термінологію, уникати незвичних термінів і символів або пояснювати їх при першому згадуванні в тексті. Терміни, окремі слова й словосполучення можна

замінювати аббревіатурами й прийнятими текстовими скороченнями, значення яких зрозуміле з контексту.

Реферат рецензується й оцінюється. За позитивного відгуку здобувач (студент) допускається до іспиту.

Рецензія (відгук) на реферат повинна об'єктивно оцінювати позитивні й негативні його аспекти. У рецензії тією чи іншою мірою оцінюють вміння ставити проблему, обґрунтовувати її соціальне значення; розуміння автором співвідношення між реальною проблемою та рівнем її концептуальності; повноту висвітлення літературних джерел, глибину їх аналізу, володіння методами збирання, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації; самостійність роботи, оригінальність, в осмисленні матеріалу; обґрунтування висновків та рекомендацій.

Підготовка наукової доповіді (повідомлення)

Доповідь – це документ, у якому викладаються певні питання, подаються висновки, пропозиції. Вона призначена для усного (публічного) читання та обговорення.

Наукова доповідь – це публічне повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання).

Структура тексту доповіді практично аналогічна плану статті й може складатися із вступу, основної й підсумкової частин.

Методика підготовки доповіді на науково-практичній конференції дещо інша, ніж статті.

Існують два методи написання доповіді. Перший полягає в тому, що дослідник спочатку готує тези свого виступу, на основі тез пише доповідь на семінар або конференцію, редагує її й готує до опублікування в науковому збірнику у вигляді доповіді чи статті. Другий, навпаки, передбачає спочатку повне написання доповіді, а потім у скороченому вигляді – для ознайомлення з нею аудиторії. Вибір способу підготовки доповіді залежить від змісту матеріалу та індивідуальних особливостей науковця.

Специфіка усного виступу накладає суттєвий відбиток на зміст і форму доповіді. При написанні доповіді слід мати на увазі, що суттєва частина матеріалу опублікована в її тезах. Крім того, частина матеріалу подається на плакатах (слайдах, моніторі комп'ютера, схемах, діаграмах, таблицях та ін.). У доповіді повинні бути коментарі до ілюстративного матеріалу, а не його повторення. Можна зупинитися лише на одній (найсуттєвішій, дискусійній) тезі доповіді, зробивши посилання на інші, вже опубліковані. Завдяки цьому на 20-40 % зменшиться обсяг доповіді. Доповідач має реагувати на попередні виступи з тими своєї доповіді. Доцільним є полемічний її характер: це зацікавлює слухачів.

При написанні доповіді слід зважати на те, що за 10 хвилин людина може прочитати матеріал, надрукований на чотирьох сторінках машинописного тексту (через два інтервали). Обсяг доповіді становить 8-12 сторінок (до 30 хвилин).

Доповідь на 4-6 сторінок називається повідомленням.

Доповідь – це одна з багатьох форм оприлюднення результатів наукової роботи.

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Предмет і основні методи вивчення навчального курсу «Історія політичної думки України».
2. Основні етапи розвитку української політичної думки.
3. Джерела вітчизняної політичної думки часів Київської Русі.
4. Ідеї політичного трактату С. Оріховського «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу».
5. Політичні погляди представників Києво-Могилянської академії.
6. Основні положення Конституції Пилипа Орлика.
7. Історичне значення «Прав за якими судиться малоросійський народ».
8. Зміст Програми й Уставу Кирило-Мефодіївського товариства.
9. Політичні ідеї М. Костомарова.
10. Ліберально-політична концепція М. Драгоманова.
11. Суспільно-політичні ідеї на західноукраїнських землях.
12. Роль М. Міхновського у національно-визвольному русі України.
13. Політичний характер концепції української історії М. Грушевського.
14. Політичні погляди «україноросів» початку ХХ ст.
15. Основні характеристики Універсалів Української Центральної Ради.
16. Тенденції розвитку політичної думки в еміграції та в умовах підрадянської України.
17. Сучасні підходи до розуміння української національної ідеї.
18. Сучасні інтерпретації української ментальності.
19. Характерні ознаки українського націонал-комунізму.
20. Д. Донцов як родоначальник українського націоналізму.
21. Внесок В. Липинського в українську політологію.
22. Концепція держави і права С. Дністрянського.
23. Політологічні ідеї І. Лисяка-Рудницького.
24. В. Винниченко та його місце в історії української політичної думки.
25. Політичні погляди чільних представників українських дисидентів шістдесятників.
26. Політична наука і освіта в сучасній Україні.
27. Етнополітологія та її значення для розвитку сучасної політичної думки в Україні.
28. Основні положення конституцій Радянської України.
29. Складові світового конституційно-правового досвіду в Конституції України.
30. Конституційний лад, права і свободи людини і громадянина за Конституцією України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ

1. Історія політичної думки як предмет вивчення сучасної політичної науки.
2. Предмет навчального курсу «Історія політичної думки України» та методологія його вивчення.
3. Періодизація розвитку української політичної думки.
4. Характерні ознаки і відмінності основних етапів розвитку української політичної думки.
5. Початки вітчизняного політичного мислення. «Слово про закон і благодать» – гімн духовній свободі людини.
6. «Руська правда» як політико-правовий документ і свідчення утвердження цілісного суспільства й держави.
7. «Повчання» Володимира Мономаха як синтез основних політичних проблем часів Київської Русі.
8. Українські гуманісти епохи європейського Відродження.
9. Політичний трактат С. Оріховського «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу».
10. Гострополемічна та культурно-освітня гуманістична думка українського середньовіччя.
11. Суспільно-політичні погляди Г. Сковороди.
12. Українське козацтво як політичний чинник у боротьбі за національну державність.
13. Києво-Могилянська академія та основні ідеї її чільних представників.
14. Церковні братства та їх вплив на зростання національної свідомості українського народу.
15. Українська політична думка в добу визвольних змагань XVII ст.
16. «Конституція прав і свобод Запорозького війська» як свідчення рівня розвитку української політичної думки XVIII ст.
17. Загальні положення Конституції П. Орлика. Контури політичного устрою української держави.
18. Політико-правові гарантії і обмеження для еліти в Конституції П. Орлика.
19. Джерела, зміст та соціально-політичні передумови створення «Прав за якими судиться малоросійський народ».
20. Перший Кодекс українського права як регулятор суспільних відносин і акумулятор основних здобутків вітчизняної політико-правової думки.
21. Історичне значення «Прав за якими судиться малоросійський народ» для подальшого розвитку української політико-правової думки.
22. Перші паростки українського ліберального світогляду: «Історія Русів».
23. Формування і погляди української інтелігенції початку XIX ст.
24. Кирило-Мефодіївське товариство: Програма, Устав і політичні погляди його представників.

25. Спадщина Т. Шевченка як невіддільне явище соціально-політичного життя і української політичної думки.
26. М. Костомаров як політичний мислитель.
27. Ідея слов'янського єднання в історико-політологічній концепції М. Костомарова.
28. Визначення майбутнього державного устрою України у творах М. Костомарова.
29. М. Драгоманов як політичний мислитель та його концепція вітчизняного лібералізму.
30. Критика російського самодержавства і українських націонал-демократів у творчості М. Драгоманова («Историческая Польша и великорусская демократия», «Чудацькі думки про українську національну справу», «Шевченко, українофіли і соціалізм»).
31. Система політичного реформування суспільства: конституційний проект М. Драгоманова «Вольный союз – Вільна спілка».
32. Ідея національного визволення українського народу від російського панування та його самовизначення («Самостійна Україна»).
33. Конституційний проект М. Міхновського «Основний Закон «Самостійної України» Спілки Народу Українського», його політико-правові ідеї і положення.
34. Вплив творчості М. Міхновського на подальший розвиток національно-визвольного руху в Україні.
35. Концепція української історії М. Грушевського та її політичний характер.
36. Еволюція поглядів М. Грушевського від ідеї перетворення Росії у вільний союз вільних народів до осмислення проблеми національного самовизначення українського народу.
37. Утвердження статусу України як незалежної держави («Нова політика», «Хто такі українці і чого вони хочуть»).
38. Політичні погляди Б. Кістяківського.
39. Б. Кістяківський про значення правових норм для суспільного життя і утвердження правосвідомості («Суспільство та індивід», «Сутність державної влади», «Соціальні науки і право», «На захист права» та ін.).
40. Концепція правової держави в інтерпретації Б. Кістяківського.
41. М. Туган-Барановський як учений зі світовим ім'ям і громадсько-політичний діяч на терені України.
42. Модель майбутнього суспільного устрою М. Туган-Барановського («Социализм как положительное учение»).
43. Українські політичні партії та їх програми на початку XX ст.
44. Чотири Універсали Української Центральної Ради.
45. Конституція УЦР та її політико-правові ідеї.

46. Політична творчість революційних часів як важливе джерело української політичної думки (М. Грушевський, В. Винниченко, П. Христюк, М. Скрипник та ін.).
47. Дуалістичний характер боротьби за відновлення української державності.
48. Основні етапи розвитку української політичної думки у 1920–1991 рр.
49. Тенденції розвитку політичної думки в еміграції та в умовах підрадянської України.
50. Основні складові національної ідеї та її інтерпретації у творчості українських політичних мислителів.
51. Націоналізм як ідеологічний, соціальний та духовно-культурний феномен. Сучасні підходи до розуміння української національної ідеї.
52. Початкові підходи до розуміння українського національного характеру (М. Костомаров «Две русские народности», Г. Коваленко «Людина і громада. Думки про добро і правду»).
53. Вчені українського зарубіжжя про особливості української ментальності (Б. Цимбалістий, С. Кульчицький, М. Шлемкевич).
54. Сучасні інтерпретації української ментальності.
55. Причини виникнення і характерні особливості розвитку течії націонал-комунізму на українському ґрунті.
56. С. Мазлах, В. Шахрай. «До хвилі (що діється на Вкраїні та з Україною?)».
57. Основні течії, лідери та ідеї українського націонал-комунізму.
58. Політичні погляди М. Хвильового.
59. Особливості формування української політичної еміграції. Основні течії еміграційної політичної думки.
60. Суспільно-політичні погляди чільних представників української еміграції міжвоєнної доби.
61. Ідейно-теоретична спадщина Д. Донцова («Історія розвитку української державної ідеї», «Націоналізм», «Дух нашої давнини»).
62. Д. Донцов – родоначальник українського націоналізму.
63. Феномен Д. Донцова в історії української політичної думки.
64. В. Липинський як політичний мислитель.
65. Політичні погляди В. Липинського на становлення української національної держави («Україна на переломі, замітка до історії українського будівництва в XVII-ім столітті», «Релігія і церква в історії України», «Листи до братів-хліборобів»).
66. Внесок В. Липинського в українську політологію.
67. С. Дністрянський та його місце в історії української науки.
68. Концепція держави і права С. Дністрянського.
69. Конституційний проект С. Дністрянського «Устрій Галицької держави».
70. Суспільно-політичні погляди С. Дністрянського.

71. Основні напрямки переосмислення шляхів боротьби за утвердження української державності у середовищі української післявоєнної еміграції.
72. Найважливіші постаті та інституції української післявоєнної еміграції.
73. Політологічні студії і прогнози І. Лисяка-Рудницького.
74. В. Винниченко та його місце в історії української політичної думки.
75. «Відродження нації» В. Винниченка як важливе джерело пізнання політичної думки часів УНР.
76. «Заповіт борцям за визволення» як свідчення завершення еволюції політичних поглядів В. Винниченка.
77. Соціально-політична програма колектократії як складова «теорії конвергенції» у творчості В. Винниченка.
78. Феномен дисидентського руху 60-х років ХХ ст. в СРСР.
79. Соціальний склад і форми державного протесту українських дисидентів.
80. Політичні погляди чільних представників українських дисидентів (І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Мороз, В. Стус, П. Григоренко, Л. Лук'яненко та ін.).
81. Основні інститути та постаті політичної думки сучасної української діаспори.
82. Напрямки та перспективи розвитку і співробітництва представників зарубіжної української політичної думки з її вітчизняними осередками.
83. Утвердження політичної науки як навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах України.
84. Пошуки шляхів розвитку політичної науки в Україні і формування вітчизняної школи політології.
85. Етнополітологія та її значення для розвитку сучасної політичної думки в Україні.
86. Незатребувані ідеї українського конституціоналізму.
87. Конституційний процес часів незалежної України.
88. Основні складові світового конституційно-правового досвіду в Конституції України.
89. Ідея «демократичної, соціальної, правової держави» та перспективи її втілення в суспільну практику.
90. Конституційний лад, права і свободи людини і громадянина за Конституцією України.